

Miksi lahjani ei kelpaa?

Näkökulmia työelämän ulkopuolella olevien nuorten miesten käsityksiin työelämään osallistumisesta

Tuomo Kokkonen, Kati Närhi & Aila-Leena Matthies

Artikkelissa tarkastellaan työelämän ulkopuolella olevien alle 30-vuotiaiden miesten käsityksiä työelämästä. Artikkelin aineisto on kerätty ryhmähaastatteluin ja se on analysoitu laadullisen sisällönanalyysin periaatteita noudattaen. Artikkelissa käsitteellistetään yksilön ja yhteiskunnan suhdetta lahjasuhteen näkökulmasta. Lahjan käsite kumpuaa Marcell Maussin klassisesta antropologisesta tutkimuksesta, mutta sitä tarkastellaan niin hyvinvointivaltion kannalta kuin myös viimeaikaisen yksilöllistymistä ja hyvinvointivaltion murenemistä koskevan keskustelun kautta. Lahjan käsitteen nykykritiikki asettaa kyseenalaiseksi oletuksen, että se jäsentäisi nyky-yhteiskuntaa rakenteiden tasolla. Tämän teoreettisen päätelmän kanssa yhdensuuntaisesti artikkelin empiirinen havainto on nuorten miesten kokemien työelämään osallistumisen esteiden kohtalonomaisuus. Miehet eivät pidä työllistymistään realistisena, tai ainakaan todennäköisenä tulevaisuudennäköalana. Tämän vuoksi heihin suunnattu aktivointipolitiikka menettää merkitystään. Aktivointipolitiikkaa hallitseva eetos työttömän nuoren kannustamisesta pitää sisällään ajatuksen yksilön ja yhteiskunnan välisestä lahjasuhteesta, mutta se ei käytännössä kohtaa tutkimiemme miesten elämän todellisuutta.

Asiasanat: nuorisotyöttömyys, työelämä, aktivointipolitiikka, arvot

Yksi eurooppalaisten yhteiskuntien keskeisimpiä huolenaiheita on nuorten aikuisten työttömyys ja tähän liittyvä uhka kokonaisten ikäluokkien liukumisesta työyhteiskunnan ulkopuolelle. Kehityskulku koetaan ongelmalliseksi sosiaalisten seuraustensa vuoksi, mutta myös eurooppalaisten yhteiskuntien taloudellisen kehityksen ja kilpailukyvyn kannalta. Pahimmillaan pitkittyvän ja massamittaisen nuorisotyöttömyyden pelätään horjuttavan paitsi yhteiskuntarauhaa niin myös kansalaisten yleistä sitoutumista työntekoon. Nuorisotyöttömyys asettaa vaakalaudalle kokonaisten ikäluokkien suhteen yhteiskuntaan. (Karjalainen 2011; Palola ym. 2012.)

Analysoimme tässä artikkelissa suomalaisten alle 30-vuotiaiden työelämän ulkopuolella olevien miesten käsityksiä työnteosta. Ajankohtaiseen poliittiseen keskusteluun suhteutettuna artikkelissa käsitelty problematiikka paikantuu siihen työyhteiskunnan laidoilla elävien nuorten aikuisten elämäkokemukseen, josta keskustellaan poliittisessa kielenkäytössä usein ”syrjäytymisen” käsitteellä (Myrskylä 2012). Artikkelin on osa Suomen Akatemian rahoittamaa Palvelut ja kansalaisosallistuminen -hanketta (PalKO). Hankkeessa tutkitaan nuorten alle 30-vuotiaiden miesten suhteellisen vähäisiksi kokeamia mahdollisuuksia vaikuttaa käyttämiinsä palveluihin sekä sitä, kuinka nuorten miesten osallisuutta suhteessa palvelujärjestelmään voitaisiin vahvistaa. Tutkimushankkeen aikaisemmissa vaiheissa on havaittu, että osattomuus suhteessa palvelujärjestelmään liittyy läheisesti vaikeuksiin elämän hallinnassa sekä osattomuuden tunteisiin suhteessa yhteiskuntaan yleensä, mukaan luettuna osattomuus työhön. Nuorten miesten kokemassa osattomuudessa ei kuitenkaan näyttäisi olevan kysymys monoliittisestä yhteiskunnan ulkopuolelle joutumisesta vaan pikemminkin itsemääräämisoikeuden vähittäisestä kaventu-

misesta useilla elämänalueilla samanaikaisesti. Oleellista nuorten miesten elämäntilanteelle on myös se, että he elävät palvelujärjestelmän ja työelämän vaatimusten ristipaineessa. Tämän vuoksi monet ajattelevatkin, että heidän asiansa sujuvat parhaiten, kun he oman osallisuutensa laajentamisen tai työelämään pyrkimisen sijaan alistuvat julkisen palvelujärjestelmän ennalta mietittyihin asiakkuuden- ja palveluiden malleihin. (vrt. Närhi, Kokkonen & Matthies 2013; Närhi & Kokkonen 2013).

Tätä kirjoitettaessa nuorisotyöttömyys on Suomessa noin 28 prosenttia (Tilastokeskus 2016). Suomen nuorisotyöttömyyttä ei voida pitää eurooppalaisittain korkeana, mutta se on kuitenkin kaikista nuorille suunnatuista tukitoimista ja koulutusmahdollisuuksista huolimatta noin kolminkertainen koko väestön työttömyysasteeseen verrattuna (Notkola ym. 2013, 124). Tämän artikkelin aiheen kannalta merkittävää nuorisotyöttömyydessä on myös sukupuolten välinen vaihtelu. Nuorten miesten työttömyysaste on 32 prosenttia eli lähes seitsemän prosenttia korkeampi kuin nuorten naisten työttömyysaste (Tilastokeskus 2016). Huolestuttavaa on myös se, että nuorisotyöttömyydellä on osittain rakennetyöttömyyden luonne. Alle 30-vuotiaiden miesten elämäntilannetta vaikeuttaa erityisesti se, että matalaa koulutustasoa vaativat niin sanotut jokamiehen työmarkkinat ovat kutistuneet (Karjalainen & Karjalainen 2006; Karjalainen 2011; Palola ym. 2012). **Jari Heinosen** (2011, 46) mukaan nuorten miesten lisääntyneet ongelmat työllistyä juontavat Suomessa siitä, että yhteiskuntamme on muuttunut 1990-luvun laman ja sitä seuranneen syvän rakennemuutoksen seurauksena yhä enemmän kilpailuyhteiskunnaksi. Nuoret miehet joutuvat tekemään elämänpoliittisia valintojaan kovenevassa keskinäisen markkinakilpailun, haurastuvien yhteisöjen ja lisääntyneen epävarmuuden yhteiskunnassa. Osa nuorisosta näyttäisi menestyvän suh-

teellisen hyvin tässä kovenevassa kilpailussa (Tuppurainen 2009, 30–42). Tämän artikkelin kiinnostuksen kohteena olevien nuorten miesten elämää voisi puolestaan kuvata pysyväksi tilapäisyydeksi sekä riippuvuudeksi toimeentuloturvasta. Heillä ei ole elämässään työn ja toimeentulon osalta ennustettavuutta ja jatkuvuutta.

Artikkelissa analysoidaan nuorten miesten käsityksiä työelämästä hyödyntäen **Marcell Maussin** (1993) vuonna 1924 julkaisemassa klassisessa antropologisessa tutkimuksessa esittämää ajatusta lahjasuhteen yhteiskuntaelämää rakenteistavasta ja yhteisön integraatiota lujittavasta vaikutuksesta. Artikkelin loppupuolella paneudutaan myös siihen, min-käläisiä käsitteellisiä ehtoja nuorten miesten köyhyys ja huono-osaisuus asettaa lahjasuhteelle (Berking 1999; 2001). Lisäksi tätä artikkelia voidaan lukea kommenttina suomalaista hyvinvointivaltiota viime vuosikymmeninä muuttaneesta kansalaisten aktiivisuutta sekä työn ensisijaisuutta toimeentuloturvaan nähden korostaneesta sosiaalipoliittisesta linjauksesta. Tämän linjauksen merkkipaaluja ovat 1990-luvulla käyty ehkäisevää sosiaalipoliittikkaa koskeva keskustelu, jonka päätelmät kietoutuivat yhteen samaan aikaan taloudellisista syistä toteutettuihin sosiaalipoliittikan leikkauksiin sekä 2001 täytäntöön pantuun lakiin kuntouttavasta työtoiminnasta (Keskitalo 2007; Kotiranta 2008). Tällä hetkellä erityisen ajankohtainen aktiivista kansalaisuutta edistämään pyrkivä sosiaalipoliittinen uudistus on vuoden 2013 alusta voimaan astunut nuorisotakuu, joka sisältää paljolti samoja teemoja kuin laki kuntouttavasta työtoiminnasta, mutta siirtää aktivointipoliittikan fokusta varttuneista pitkäaikaistyöttömistä nuoriin aikuisiin (Notkola 2013; Ahonen-Walker & Pietikäinen 2014). Myötäsukaisesti oletettuna nuorisotakuu tarjoaa kohderyhmälleen suunnatun version yhteiskunnallisesta lahjasta, mukaan lukien se Maussin

(1993) ydinajatus, ettei ole olemassa ilmaisia lahjoja, sillä sisältyyhän tähän julkisen vallan täytäntöön panemaan vahva odotus vastalahjasta – nuoren aikaisempaakin tiukemmasta sitoutumisesta työyhteiskunnan arvoihin.

Artikkelin perustana on vuosien 2011–2012 aikana kerätty alle 30-vuotiaiden miesten haastatteluaineisto. Aineisto koostuu kaikkiaan viidestä Jyväskylässä ja Kokkolassa toteutetusta ryhmähaastattelusta. Kutakin ryhmää haastateltiin kaksi kertaa noin kahden tunnin mittaisissa temaattisissa keskusteluissa. Haastatteluihin osallistui kaikkiaan 19 miestä ja yksi nainen. Haastateltavien keski-ikä oli 23,5 vuotta ja ikäjakauma 19–45 vuotta. Kaksi haastateltavista oli yli 30-vuotiaita, mutta suurin osa heistä oli melko nuoria, noin 20-vuotiaita. Haastatteluiden pääasiallisena aiheena ei ollut työelämä vaan nuorten miesten suhde käyttämiinsä sosiaali- ja työvoimapalveluihin. Miesten kokemukset palvelujärjestelmästä olivat melko lyhyeltä ajalta koskien muun muassa kansaneläkelaitosta, työvoiman palvelukeskusta, TE-toimistoa, sosiaalitoimistoa ja kolmannen sektorin palveluntuottajia. Osalla nuorista oli myös aikaisempaa kokemusta muun muassa lastensuojelun asiakkuudesta, nuorisokodeista, nuorisopsykiatrisista hoitolaitoksista ja päihdehuollosta. Kysymys on siis ryhmästä nuoria kansalaisia, jotka yksilöllisen elämänhistoriansa vuoksi katsovat työkeskeistä yhteiskuntaamme jo lähtökohtaisesti sen laidoilta käsin.

Työ lahjana ja työelämä yhteiskuntaan osallistumisen muotona

Tutkimusaiheena nuorten osallisuus työelämään on ongelmallinen koska se on luonteeltaan poliittinen ja pitää sisällään jaotteluja ja ristiriitoja. Nuorten työtekoa ja siihen liitty-

vää osallisuuden problematiikkaa on lähestytty paitsi sosiaalisena kysymyksenä, niin myös aatteellisista ja normatiivisista lähtökohdista käsin. Lisäksi osallisuuteen liittyvää käsitteistöä hämärtää sen merkitysten vaihtelu eri kielissä. Huomionarvoista on esimerkiksi se, että suomalaisessa keskustelussa osallisuus (engl. involvement) ymmärretään laajemmaksi käsitteeksi kuin osallistuminen (engl. participation) (mm. Heikkilä & Julkunen 2003; Laitila 2011; Särkelä 2009). Suomalaisessa merkityksessään osallisuus tarkoittaa kiinnittymistä yhteiskuntaan, kokemusta jäsenyydestä, sekä toimintaa ja vaikuttamista yhteisöissä ja yhteiskunnassa (Kiilakoski, Gretsches, & Nivala 2012). Osallisuus ja osallisuuden kokemukset ovat siten kytköksissä osallistujan henkilökohtaiseen elämisaailmaan ja identiteettiin. Osallisuuden vastakohtana voidaan puolestaan pitää osattomuutta, jossa yksilöllä ei ole yhteyttä johonkin yhteiskunnassa tärkeänä pidettyyn asiaan, kuten sosiaalisiin suhteisiin tai työmarkkinoihin (mm. Seppänen 2001; Närhi & Kokkonen 2013). Lisäksi osallisuus liittyy siihen, miten kansalainen voi osallistua yhteiskuntaelämäään – käyttää oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan sekä kuinka aktiivisesti hän ottaa osaa yhteiskunnalliseen päätöksentekoon (Bäcklund ym. 2002). Osallistumiselle on ominaista myös vapaaehtoisuus ja oma-kohtainen halu osallistua. Osallistuminen on siis kollektiivista ihmisten välisestä vuorovaikutuksellista toimintaa. (Demokratian suuntaviivat 2009, 38.)

Työelämään osallistuminen on keskeinen kansalaisten osallisuuden muoto niin klassisessa hyvinvointivaltiossa kuin myös nykyisessä yhteiskunnassa. Tätä ajattelutapaa heijastavat myös tutkimiemme nuorten elämäntilannetta määrittävät aktivointipoliittiset toimet, kuten esimerkiksi laki kuntouttavasta työtoiminnasta tai nuorisotakuu (Notkola 2013; Ahonen-Walker & Pietikäinen 2014). Tarkasteltaessa kansalaisen suhdetta työelä-

mään osallisuuden kannalta on lisäksi tärkeää huomata, että sen ajatellaan myös vahvistavan yksilön identiteettiä sekä yhteiskunnan kiinteyyttä. Tämä tematiikka on vahvasti läsnä paitsi klassisessa sosiologiassa, niin myös artikkelin ytimessä olevassa ranskalaisen antropologin Marcell Maussin (1993) lahjasuhteesta käsittelevässä ajattelussa. Yleisellä tasolla Mauss korostaa sitä, että lahjasuhteeseen sisältyvä molemminpuolinen odotus vastavuoroisuudesta kytkee yksilön osaksi yhteisöä ja sen sosiaalisia rakenteita. Maussille lahja tarkoittaa paitsi konkreettista lahjojen vaihtoa, esimerkiksi syntymäpäivä- tai joululahjoja, myös yhteiskunnan perustan vahvistamista, lahjojen vaihtoa ”lahjataloutena”. Tutkimuksensa loppuosassa Mauss kommentoi myös tuolloin muotoutumassa olevaa sosiaalivakuutusjärjestelmää lahjan näkökulmasta. Tässä yhteydessä hän nostaa esille sen tällekin artikkelille olennaisen seikan, että modernissa yhteiskunnassa työhön osallistuminen on samaan aikaan sekä vapaaehtoista, että yhteiskunnan yksilöön suuntaamien odotusten keskipiste. Maussin käsittein ilmaistuna työ on yksilön lahja yhteiskunnalle. Työ tuottaa tekijälleen elannon, mutta myös sitoo hänet yhteiskunnan jäsenyyteen tavalla, jonka ansiosta hän voi vanhuudessaan tai sairastuessaan turvautua yhteiskunnan hänelle vastalahjaksi tarjoamaan sosiaaliturvaan (Mauss 1993, 63-69).

Maussin (1993) näkökulmasta tarkasteltuna nuorten miesten työhön osallistuminen ja siihen liittyvät aktivointipoliittiset toimet näyttäytyvät lahjasuhteissa tapahtuvana vaihtona, jonka keskeinen piirre on talouden ja sosiaalisten suhteiden limittyminen. Sosiaalipoliittikan teorian historian kannalta voidaan jopa ajatella, että näin syntyvä yksilön ja yhteiskunnan välinen yhteys olisi jossain määrin samanlainen kuin mistä **Richard Titmuss** (1997) keskustelee vuodelta 1970 olevassa Britannian ja Yhdysvaltain veripalvelujärjestelmien eroja analysoivassa tutkimuksessaan.

Titmussin mukaan myös hyvinvointivaltion instituutioiden oli mahdollista toimia Mausin lahjatalouden logiikan mukaisesti solidaarisuuden tunteita sekä yksilöiden integraatiota yhteiskuntaan vahvistaen. Veripalveluiden tapauksessa näin tapahtui Britanniassa, jossa veripalveluita ei oltu kaupallistettu. Titmussin mukaan brittiläisen veripalveluiden järjestelmässä veri oli altruistisesti yhteiseen käyttöön luovutettu julkinen hyödyke. Näin ollen veri liitti toisilleen tuntemattomia ihmisiä – veren luovuttajia ja sen käyttäjiä – yhteen. Sosiaalipolitiikalle Titmussin tutkimuksen merkitys on siinä, että hänen tutkimuksensa lahjasuhteesta veripalvelussa kääntyi viime kädessä vahvaksi institutionaalisen hyvinvointivaltion sekä julkishyödykkeiden puolustukseksi markkinoiden yksilökeskeisyyttä vastaan.

Voidaan kuitenkin epäillä, miten hyvin tässä artikkelissa tutkittujen miesten työelämysuhteen todellisuus vastaa klassisen lahjasuhteen ehtoja. *Nuorisobarometrin 2012* (Myllyniemi 2012) mukaan olisi tapahtumassa asennemuutos, joka korostaa vapaaehtoistoiminnan ja politiikan merkitystä yksilön siteenä yhteiskuntaan, mutta samalla heikentää nuorten sitoutumista työelämään sekä heidän luottamustaan julkisen vallan instituutioita kohtaan. On myös kiinnostavaa, että nuorten miesten yhteiskuntaa kohtaan tuntema epäluottamus on suurempaa kuin saman ikäryhmän naisilla (emt. 43). Lisäksi on huomattava, että alle 20-vuoden ikä, alhainen koulutus ja työttömyys vaikuttavat samaan suuntaan (emt. 43). Tämän artikkelin tematiikan kannalta erittäin kiinnostava on myös vuoden 2007 Nuorisobarometrissä (Myllyniemi 2007) esiin tuotu havainto, jonka mukaan nuoret suhtautuvat nykyisin aikaisempaa hyväksyvämmiin työttömyyteen, joka ymmärretään nykyisin aikaisempaa enemmän vain toimeentulo-ongelmaksi. Nuoret eivät kuitenkaan ole asenteissaan yhtenäinen ryhmä. Niin perhetaustalla, koulutuksella kuin

nykyisellä elämäntilanteellakin on huomattava vaikutus suhtautumisessa työelämään. Nuorison asenteiden vaihtelu voi myös sisältää varsin yllättäviä piirteitä. Kysymykseen siitä, onko sosiaaliturva passivoivaa, vastasivat myönteisimmin työttömänä olleet nuoret – mahdollisesti sen takia, että he olivat omassa elämässään kokeneet, miten hankalaa työn ja sosiaaliturvan yhteensovittaminen on suomalaisessa sosiaaliturvajärjestelmässä (Tuppurainen 2009, 58).

Merkittävä yksilön suhdetta työelämään rakenteista seikka on myös se, että nykyaikainen sosiaalipolitiikka pyrkii yksilön kannustamiseen, mukaan luettuna vaikuttaminen hänen asenteisiinsa. Työttömyyttä ei nykyisin pyritä ratkaisemaan yhteiskunnan rakenteiden tasolla, vaan politiikan painopiste on kääntynyt siihen, että yksilöä valmennetaan menestymään työmarkkinakilpailussa (Kantola 2006). Voidaankin väittää, että aivan samoin kuin Titmuss (1997) käsitti veren, ja sitä kautta viime kädessä myös kansalaisten ruumiillisuuden ja terveyden julkiseksi asiaksi, nykyaikainen aktivointipolitiikka tekee yksilön suhteesta työhön julkisen asian. Aktivointitoimenpiteiden kohteena oleva ihminen joutuu tunnustamaan yhteiskunnalle paitsi työttömyytensä, niin myös siihen liittyvät ongelmat esimerkiksi kyvyissään, asenteissaan tai motivaatiossaan. Kärjistetysti ilmaisten yksilöllistyvä aktivointipolitiikka rakentaa yhteiskunnan tulevaisuutta hyvinvointivaltio-ajattelulle ominaisen yhteisedun painottamiseen sijaan itse kunkin yksilön itseintressin varaan. Aktivointipolitiikka antaa ymmärtää, että jokaisen tulee olla paitsi kykeneväinen niin myös halukas ja motivoitunut antamaan itsestään yhteiskunnalle täyden panoksen. Kehityssuunnan suurena ongelmana eivät ole ainoastaan menestyjien kannettavaksi asetettavat paineet vaan myös se yksinäisyys ja ulkopuolisuus, jota asetettujen tavoitteiden saavuttamisessa epäonnistuneet yksilöt joutuvat kokemaan.

Edellisen perusteella vaikuttaa siltä, että vaikka Maussin (1993) ajatus lahjasuhteesta ilmaisee jotain oleellista siitä, miten työn tekeminen, sosiaalipolitiikka ja yksilön kiinnittyminen yhteiskuntaan liittyvät toisiinsa, niin se ei sellaisenaan kelpaa hypoteesiksi yksilön osallisuudesta aikamme yhteiskunnassa. Pikemminkin voidaan olettaa **Helmut Berkingin** (1999; 2001) tavoin, että lahjaan liittyvät solidaarisuuden ja yhteisen hyvinvoinnin merkitykset ovat nykyisin vahvasti yksilöllistyneet, ja siten irronneet paitsi maussilaisista juuristaan niin myös Titmussille (1997) ensiarvoisen tärkeistä hyvinvointivaltioillisista puitteistaan. Kysymys on ilmiöstä, josta pessimistisen sävyisissä sosiologisessa aikalaisanalyysissä on keskusteltu jo jonkin aikaa. Esimerkiksi amerikkalaisen sosiologin **Richard Sennettin** (2004) mukaan keskinäistä kunnioitusta yhteiskunnan rakenteiden tasolla vaaliva politiikka on ”vanhaa politiikkaa”, jonka hyvinvointivaltioon huipentunut käsitys tasa-arvosta sekä täystyöllisyydestä yksilön ja yhteiskunnan välisen suhteen tukipilarina on saanut väistyä markkinoita ja yksilöllisyyttä korostavan maailmankuvan tieltä. Tämän muutoksen myötä yhteiskunnan keskiöön ovat astuneet yksilöiden välinen keskinäinen kilpailu, epävarmuus ja suorituskeskeisyys. **Zygmunt Baumanin** (1995, 112–115) sanoin ilmaistuna Sennettin kuvaamaa yhteiskuntaa voi kuvata lahjatalouden yhteiskunnan sijaan eräänlaiseksi tee-se-itse-yhteiskunnaksi. Keskinäisen kunnioituksen tai solidaarisuuden sijaan Baumanin tee-se-itse-yhteiskunnan hallitsevana ihanteena on se, että jokainen kansalainen kykenee kannustamaan itseään yhä parempiin suoritukseen. Yksilön toiminnan viimekätisenä motivaationa on pelko epäonnistumisesta ja siitä seuraavasta, ainakin osittaisesta sysäämisestä yhteisön ulkopuolelle – ilmiö, josta nykysuomalaisessa arkikielessä puhutaan syrjäytymisenä.

Osallisuus ja osattomuus kokemuksena

Haastatteluaineiston analyysi kiinnittää huomiota nuorten miesten kokemuksiin osallisuuden esteisiin ja mahdollisuuksiin. Perustuen edellä käytyyn keskusteluun lahjasuhteista ja niiden mahdollisesta rapautumisesta tarkastelemme työelämään osallistumisen esteitä nuorten kokemana kunnioituksen ja vastavuoroisuuden puutteena sekä jopa pelkona heikommin menestyvien yksilöiden jättämisestä yhteiskunnan ulkopuolelle (Sennett 2004; Bauman 1995). Vastaavasti osallistumisen mahdollisuuksilla tarkoitamme yksilön ja yhteiskunnan välisen luottamuksellisen ja lahjanomaisen suhteen sisältämää kunnioitusta ja vastavuoroisuutta sekä tunnetta oman elämän hallinnasta ja kyvystä toimia oman elämäntilanteen edistämiseksi (vrt. Mauss 1993, Titmuss 1997).

Päädyimme aineistonhankinnassa ryhmähaastatteluihin, koska ryhmähaastatteluissa voidaan ajatella saatavan yksilöhaastatteluja enemmän tietoa ryhmän jäsenten vuorovaikutuksen avulla (vrt. mm. Hennink 2007; Nummela 2011; Pötsönen & Välimaa 1998). Haastatteluja varten laadimme teemahaastattelun runkoa muistuttavan listan meitä kiinnostavista puheenaiheista ja kysymyksistä. Miesten kokemukset sosiaali- ja työvoimapalveluissa olivat haastattelujen keskeisin teema, mutta niissä käsiteltiin myös haastateltavien miesten nykyistä elämäntilannetta ja sosiaalisia suhteita sekä heidän ajatuksiaan työn tekemisestä ja yhteiskunnasta. Suurimpana vaikeutena haastattelujen toteuttamisessa oli kaikkein heikoimmassa asemassa olevien ja passiivisimpien nuorten miesten tavoittaminen. Hankimme kontaktit haastateltaviin miehiin sosiaalipalveluiden toimipaikkojen ja työntekijöiden kautta. Tämän seurauksena haastateltaviksi valikoitui lähes ainoastaan niin sanottuja ’toimenpiteessä’ olevia miehiä

esimerkiksi jostakin kuntouttavan työtoiminnan ryhmästä. Tässä mielessä voidaan perustellusti väittää, että otoksemme oli sillä tavalla valikoitunut, ettei se tavoittanut kaikkein heikoimmassa elämäntilanteessa olevia nuoria aikuisia. Toisaalta haastatteluaineisto edusti suhteellisen hyvin koko kohderyhmää. Monilla haastatelluilla oli elämänhistoriassaan ollut jaksoja, jolloin he olivat olleet passiivisesti työelämän ja koulutuksen ulkopuolella ja odottaneet esimerkiksi työvoiman palvelukeskuksen asiakkuuden tai kuntouttavan työtoiminnan jaksojen alkamista.

Litteroituna haastatteluaineiston laajuus oli noin 200 liuskaa tekstiä. Aineisto analysoitiin laadullisen sisällönanalyysin avulla (mm. Tuomi & Sarajärvi 2009; Hennink 2007). Tutkimuskysymyksen mukaisesti aineisto jaettiin ensin yleisellä tasolla luokkiin 'osallisuuden esteet' ja 'osallisuuden mahdollisuudet'. Tämän jälkeen aineiston pääluokiksi luokiteltiin joko osallisuus työmarkkinoilla tai laajemmin yhteiskunnassa. Kustakin yläluokasta muodostettiin sitten alaluokkia sen mukaan, miten osallisuuden esteet ja mahdollisuudet erityisissä tilanteissa jäsentyivät. Nämä ilmaiset johdettiin edelleen yhdistäviksi kategorioiksi. Tutkimusmetodin kannalta on tärkeää huomata, että sen enempää työhön osallistumisen mahdollisuudet kuin esteetkään eivät tarkoita sitä, että osallistuminen olisi tosiasiallisesti toteutumassa tai jäänyt toteutumatta. Luimme haastatteluissa esiin tulleita tietoja miesten elämäntilanteesta kokemuksien kannalta. Tutkimuksemme ja haastattelutapamme ei täytä kaikkia kokemuksen tutkimukselle keskeisen fenomenologisen metodin vaatimuksia (Perttula 2008), mutta väitämme, että fenomenologisen tutkimuksen käsittein ilmaistuna tutkimustapaamme voidaan kutsua rakentavalla tavalla ymmärtäväksi. Niin haastattelut kuin analyysikin kiinnittivät huomionsa niihin sääntöihin, periaatteisiin ja käytänteisiin, joi-

den varassa nuoret miehet ajattelivat yhteiskunnan toimivan. Tämän vuoksi ei olekaan oleellisinta, tapahtuivatko miesten kertomat asiat todellisuudessa täsmälleen niin kuin oli kerrottu vaan se, että ne olivat mahdollisia ja järkeviä haastateltavien identiteettien sekä haastattelutilanteessa esille tuotujen omaa elämää ja yhteiskuntaa koskevien näkemysten kannalta (emt., 121–123).

Fenomenologisessa tutkimuksessa tehdään myös erotteluja tutkimusprosessissa luotujen erilaisten kokemusten tyyppien välillä. Puhutaan esimerkiksi tunnekokemuksesta, intuitiosta, tiedosta ja uskosta (Perttula 2008, 123–133). Haastatteluaineisto sisälsi aineksia näihin kaikkiin kokemustyyppihin, mutta haastattelujen toteuttaminen ryhmähaastatteluina oli omiaan korostamaan sitä, mikä haastateltavien kokemuksessa oli yhteistä tai yleistä ja häivyttämään kaikkein yksilöllisimpiä kokemuksia. Haastatteluissa miehet saattoivat ohimenevästi viitata tunteisiinsa tai esimerkiksi sairauksiinsa, mutta kuitenkin lähinnä siinä tarkoituksessa, että ne liittyvät puheena olleisiin aiheisiin. Haastatteluissa syntyneet identiteetit olivatkin sellaisia, että ne määrittivät enemmän yksilön suhteesta julkisen vallan toimintaperiaatteisiin tai yleiseen yhteiskunnalliseen tilanteeseen kuin hänen omaan kehollisuuteensa tai tunteisiinsa. Artikkelin jatkoissa tuleekin esille, kuinka yhteiskunta määrittää haastattelemiemme miesten identiteettiä ikään kuin ”etäältä”. Sellaisillakin asioilla, joista miehillä ei ollut jokapäiväistä kokemusta, saattoi olla suurikin merkitys sille, miten haastateltavat tulkitsivat elämäänsä ja tilannettaan, myös työhön liittyen. Vaikka enin osa miesten työhön liittyvistä kokemuksista oli tavallaan ”ei-kokemuksia” – miehet olivat työtä vailla eli työttömiä – työ näytti silti säilyttäneen keskeisen aseman heidän tavassaan ymmärtää itseään ja omaa elämäntilannettaan.

Työelämän osallistumisen esteiden kohtalonomaisuus

Artikkelin keskeinen tutkimuskysymys koskee alle 30-vuotiaiden työelämän ulkopuolella olevien sosiaali- ja työvoimapalveluita käyttävien nuorten miesten suhdetta työelämään. Tarkastelemme sitä yhtäällä tiukasti palkkatyön tekemiseen rajautuvana kysymyksenä ja toisaalta laajemmin työyhteiskunnan kannalta. Kolmanneksi pyrimme ottamaan huomioon sen, että tutkimiemme nuorten elämän puitteita määrittävät vahvasti aktiivointiin tähtäävän sosiaalipolitiikan heille asettamat vaatimukset. Väitämme näiden aktiivointipolitiikan vaatimusten pakottavan yksilöä avaamaan identiteettiään julkiselle vallalle. Aktiivointipolitiikka ei ole pelkästään nuorten työttömien elämäntilanteiden ja työllistymisen mahdollisuuksien politiikkaa vaan myös politiikkaa, jossa työsetään heidän identiteettiään työtä tekevinä – tai työelämän ulkopuolella olevina – kansalaisina.

Analyysin läpimenevänä punaisena lankana on jaottelu osallistumisen mahdollisuuksien ja esteiden välillä. Ei ollut kuitenkaan lainkaan yllättävää, että työelämän ulkopuolella olleet nuoret puhuivat suhteestaan työyhteiskuntaan enemmän osallistumisen esteiden kuin mahdollisuuksien kautta. Näin oli jopa niin selvästi, että havaintojen pääjuonteeksi nousi työttömyydestä työelämään hakeutumisen vaikeus – ikään kuin mahdollisuus työelämään kiinni pääsemisestä edellyttäisi lähes yli-inhimillisiä ponnisteluja, jotta koetut työllistymisen esteet voisi ylittää.

F: ...eihän se oo Suomen ongelma pelkästään että se, että miten nuoret töihin pääsee mitä pääsee työelämään mukaan se on ihan joka paikassa niin kun länsimaissa ainakin, että joka paikkaan vaaditaan työkokemus.

N: ...sitte kun jotain työpaikkaa on menny hakemaan, niin onko sulla aikaisempaa työkokemusta,

ei, no et sä sitten saa tätä paikkaa, että miten saat kokemusta jos et saa sitä työpaikkaakaan.

Yksinkertaisimmillaan tunne työelämään pääsyn esteistä ilmeni haastatteluaineistossa sellaisissa kohdissa, joissa miehet puhuivat, mitä kaikkea työelämään pääsyn kannalta tarpeellista heiltä puuttuu. Miehet paikansivat esteet paitsi itseensä, esimerkiksi työkokemuksen puutteeseen, niin myös siihen, ettei heillä ollut työn saamisen kannalta tarpeellisia suhteita työnantajiin. Kysymys oli eräänlaisesta pessimismin ja realismin muodostamasta noidankehästä. Sinänsä realistisesti miehet korostivat, että kokemusta tarvittiin, jotta työelämään pääsy olisi mahdollista, mutta jatkoivat pessimistisesti, ettei työkokemusta ollut mahdollista saada, koska ensimmäistä työpaikkaa oli likipitään mahdotonta saada (vrt. TEM 2007; Palola ym. 2012).

Käsitys työpaikan saamisen vaikeudesta on kiinnostava, koska se asettuu suoraan vastakkainasetteluun aktiivointipolitiikan eetoksen kanssa. Aktiivointipolitiikka korostaa optimisesti sitä, että töitä kyllä löytyy jokaiselle, kunhan yksilö jaksaa riittävästi ponnistella tavoitteensa eteen: kouluttautua, etsiä töitä ja hakea paikkaansa työmarkkinoilla joustavasti ottaen vastaan töitä muilta paikkakunnilta, oman alan ulkopuolelta ja jopa palkkatoiveitaan tinkien. Miesten käsitys työttömyydestä vastasi eräänlaista pessimististä versiota edellä esiin otetun Zygmunt Baumanin (1995, 112-115) tee-se-itse-yhteiskunnan ideasta. Aivan samoin kuin Bauman korostaa sitä, että tee-se-itse-yhteiskunnassa yksilöt joutuvat ponnistelemaan elämässään eteenpäin oloissa, jotka ovat elämänhallinnan lujittumisen kannalta vihamielisiä ja yhteishengestä köyhiä, nuoret miehet esittivät usein katkeruuden ja kohtaloon alistumisen sävyttämän versionsa ajatuksesta, että ”ajat ovat kovia ja yhä kovemmaksi käyvät”. Miesten oli vaikea nimetä sellaisia yhteiskunnallisia kehityssuuntia tai

viranomaistoimia, jotka olisivat auttaneet heitä. Jotkut haastattelemistamme nuorista miehistä pelkäsivät jopa haastattelujen tekemisen aikaan uutisissa laajasti keskustellun eläkeiän noston vaikeuttavan heidän pääsyään työmarkkinoille.

N: Joo, mutta sitten taas toisaalta kun mietitin että tosta yhdestäkin firmasta josta oli aikasemmin puhetta niin sieltäkin potkitaan nyt 200 ulos että onko niitä työpaikkoja sittenkään niin paljon, ja nyhän nostettiin tai nostetaan tota eläkeikään korkeemmalle taas että, halutaan pitää ne vanhat työmiehet töissä kun niillä on sitä työkokemusta ja ne osaa hommansa eikä oteta näitä uusia nuoria töihin joilla ei oo kokemusta.

Haastattelemiemme miesten näkemystä työttömyydestä voi jopa kuvata kohtalonomaiseksi. Tärkeäksi työelämään osallistumisen koetuksi esteeksi oli selvästi nousemassa se, että työttömyyden pitkittyessä työllistymistä koskevan toivon hatarus oli vähitellen kiteytymässä näkemykseksi, ettei töitä ollut edes mahdollista saada, koska yleinen työllisyys- ja taloustilanne on niin huono. Tässä mielessä miesten käsitys omasta elämäntilanteesta ottaa etäisyyttä sekä nykyaikaisen aktivointipolitiikan kannustushengestä että klassisesta hyvinvointivaltio-ajattelusta, joka korosti yhteisen ja yksityisen edun yhteensovittamista tavalla, jossa ”yhteiskunta on taloudelliseen kasvuun tähtäävä yhteisyritys” (vrt. Kuusi 1968).

N: No siinä mielessä toi on aika perseestä että no, oot ettiny työpaikkaa ja sä et saa mistään, kun kaikissa on lomautukset tai sitten on neuvottelut menossa niin et saa sen takia ja sitten kumminkin sulle tulee sitä keppiä että nyt sä et saa täältä mitään että eti töitä, no ei saa mistään! Että kaikilla on lomautukset tai neuvottelut menossa että. Tullu huomattua tässä kun on ollu jonkin aikaa työttömänä ja menny ihan kiertämällä kiertämällä tuolla ympäri kauppoja, no meil on neuvottelut, meil on lomautukset.

Työelämään osallistumisen esteeksi nostettiin haastatteluissa myös se, että työttömyyden pitkittyminen teki kohtuullisesti palkatun työn saamisen suorastaan mahdottomaksi. Haastateltavien keskuudessa vallitsi lisäksi tunnelma, että jos töitä saisikin, se ei olisi niin hyvin palkattua, että se auttaisi nuorta miestä irtautumaan toimeentuloturvalle elämisen ja köyhyyden nöyryyttävyyydestä.

K: Raha. Mua motivoi se raha että se palkka mitä saa siitä työstä vastais oikeesti sitä työntekoa. Eikä muutama hassu satanen hirveestä määrästä hikeä. En mä sitä, että mä työtä pelkäisin mutta kun eihän se kauheesti motivoi tehdä puoli-ilmatteeks hommia, sit työharjottelijan homma on erikseen, mutta jos on ihan oikeessa palkkatyössä niin kyllä palkan pitäis vastata sitä työtä, joka ei Suomessa kyllä minun mielestä toteudu, ainakaan näillä koulutuksilla mikä mulla on, tietysti riippuu alasta. Ei ainakaan niillä aloilla missä mä oon ollu hommissa.

Haastatellut nuoret miehet korostivat puheesaan siis lähes yksinomaan työelämään osallistumisen esteitä. Työelämään osallistumisen mahdollisuudet eivät näyttäytyneet heidän ajattelussaan realistisina tai todennäköisinä. Miehet eivät hahmottaneet polkuja, joita pitkin kulkemalla olisi mahdollista hivutautua sisään työelämään. Huomionarvoista on myös, että heidän kokemuksensa työllistymiseen vaikuttavista asioista olivat paitsi aktivointipolitiikan eetoksesta radikaalisti poikkeava, niin myös vahvasti tunteeseen perustuva (vrt. Perttula 2008, 123–133). Kuvaavana esimerkkinä tästä on haastateltaviemme suhtautuminen koulutuksen kautta avautuviin mahdollisuuksiin. Vaikka miehet usein puhuivat koulujen käymisestä tienä parempaan tulevaisuuteen, he suhtautuivat ongelmistaan keskustellessaan epäillen siihen, että kouluttautuminen suojaisi juuri heitä työttömyydeltä. Syntyi lohduuton vaikutelma siitä, että vaikka kouluttautuminen saattaisikin yleisesti vähentää työttömyyttä, niin

juuri heidän omalla kohdallaan ratkaisevassa roolissa ovat nousevat työllistymisen esteet.

A: Ei se tosiaan tuo ammattikaan takaa työpaikkaa. Siis se että jos halua opiskella niin ei välttämättä pääse siihen työpaikkaan mihin mitä on opiskellut, että se on aika paljon tuurista kiinni nykypäivänä mitä töitä saa ja mitä ei, että ei siis..

T: Suhteilla.

A: Omilla valinnoilla ei pysty kovin paljon vaikuttamaan siihen.

Edellisen sitaatin pessimistisyyden taustalle voi olettaa käsityksen siitä, ettei nuorisotyöttömyyteen liittyvä kohtalon kehä ole haastateltujen mielestä ihmisen toimin murrettavissa. Työttömyys oli juurtunut, tai vähintäänkin juurtumassa, osaksi haastattelemiemme miesten identiteettiä. Kun nuoret miehet kertoivat näkemyksiään ympärillä avautuvasta yhteiskunnasta, niin sama tulevaisuuden näköalojen vaihtoehdottomuus avautui myös siellä. Näissä oloissa työttömyydestä ulos pääseminen edellyttäisi lähes ihmettä tapahtuvaksi. Vähintäänkin työhön pääseminen olisi vaatinut niin hyvää onnea, ettei se ollut todennäköistä omalla kohdalla, vaikka joku kaveri olikin ehkä onnistunut työn saamisessa.

Pirstaloituva velvollisuudentunto

Työllistymisen esteiden näyttäytyminen kohtalonomaisina johtaa ymmärrettävästi siihen, että omaan elämäntilanteeseen on haettava muualta näkökulmaa, joka tuntuu tuovan selkeyttä. Tähän liittyen lahjan sosiologiaa tutkinut **Helmut Berking** (1999, 37) huomauttaa siitä, ettei lahjan kautta rakentuvien sosiaalisten suhteiden yleistäminen koko yhteiskunnan tasolle ole ongelmatonta. Berkingin mukaan klassinen lahjasuhde rakentuu aina henkilöiden välille (”in-between

relation”), kun taas sosiaalipolitiikka operoi laajemmissa yhteiskunnallisissa puitteissa. Sosiaalipoliittisten etuisuuksien jakoa Berking pitää kollektiivisena ja yhteisöllisenä suhteena (”within relation”). Berkingin (emt. 124–137) mukaan Maussin hahmottelemat ihmisiä toisiinsa liittävät lahjasuhteet eivät kukoistakaan nyky-yhteiskunnassa siellä, missä on niukkuutta tai puutetta vaan ainoastaan niissä yhteyksissä, joissa on varaa ja mahdollisuuksia yksilöllisiin lahjoihin ja näistä kumpuavaan kiitollisuuden tunteeseen. Modernissa lahjassa voi Berkingin mukaan olla kysymys esimerkiksi hyvin ystävän 50-vuotispäivänä annettavasta arvokkaasta kellosta tai kamerasta tai perustoimeentulonsa turvanneen ihmisen vapaaehtoistyöstä paikallisessa yhdistyksessä tai aatteellisessa järjestössä. Yhteistä näille esimerkeille on se, että ne liittyvät voimakkaasti yksilölliseen itsensä toteuttamiseen ja läheisen ihmisen kunnioittamiseen. Näillä esimerkeillä on myös vain vähän yhteyttä yhteiskunnalliseen integraatioon tai solidarisuuteen siten kuin ne sosiaalipolitiikan ja klassisen sosiologian piirissä yleensä ymmärretään (Berking 2001).

Merkkejä nuorten asennemuutoksesta työtä kohtaan on havaittu myös aikaisemmissa tutkimuksissa. Työn tekemistä kohtaan tunnettu velvollisuudentunto on muuttunut suhteellisin hitaasti sallivampaan suuntaan, kun tarkastellaan kaikkia nuoria. Kuitenkin työttömien nuorten ryhmässä muutokset ovat paljon nopeampia. Työttömät nuoret suhtautuvat työttömyyteen selvästi hyväksyvämmiin kuin muut nuoret ja heille siihen liittyvä sosiaalinen paine näyttäisi ainakin kaveripiirissä olevan lievenemässä. Esimerkiksi väitteen ”ystävieni mielestä on OK olla työtön” kanssa oli vuonna 2007 samaa tai jokseenkin samaa mieltä vuonna 35 prosenttia työttömistä nuorista, kun sama luku vuonna 1995 oli 31 prosenttia. Vieläkin selvemmin työttömien nuorten keskuudessa tapahtunut

asennemuutos ilmeni vastauksissa väitteen, että ”työttömyys on yksilön oma vika”. Vuonna 2007 tämän väitteen kanssa oli täysin samaa mieltä vain 7 prosenttia työttömistä nuorista, kun taas vuonna 1995 vastaava luku oli vielä 34 prosenttia (Myllyniemi 2007, 47). Aktivointipolitiikkaan nykyisin yhä voimakkaammin liittyvän sosiaaliturvan vastikkeellisuuden kannalta on puolestaan kiinnostava väite ”työttömänä olo ei ole paha asia, jos toimeentulo on turvattu”. Vuonna 1994 tähän oli työttömistä nuorista vastannut myönteisesti vain 17 prosenttia nuorista, mutta 2007 määrä oli noussut 36 prosenttiin. Samalla täysin eri mieltä olevien määrä oli vähentynyt 21 prosentista nolnaan (emt, 45), minkä voi ajatella kertovan siitä, että yhä suurempi osa työttömistä tarkastelee työttömyyttä ilman moraalisia paineita ainoastaan toimeentulo-ongelmana.

Tutkimamme miehet ovat siis juuri sellaisia niukkuudessa eläviä ihmisiä, joiden keskuudessa työn tekemistä kohtaan koetun lahjasuhteen kaltainen velvoittavuus voisi alkaa rakoilla Berkingin (1999) kuvaamalla tavalla. Aineistossa on kuitenkin merkkejä siitä, että oletus työtä koskevan velvollisuuden heikkenemisestä on liian yksiviivainen käsitys tapahtumassa olevasta kehityksestä. Pikemminkin kuin yksioikoisesti heikkenevässä, miesten työelämää kohtaan tunteman velvollisuudentunnon voisi sanoa olevan pirstaloitumassa. Lähemmin tarkasteltuna nuorten miesten puheessa on yhä läsnä vähintään rippeitä hyvinvointivaltiokansalaisuuden ytimessä olevasta työn tekemistä ja sosiaaliturvan nauttimista toisiinsa liittävästä sidoksesta. Huolimatta omaa elämäntilannetta kohtaan tunnetusta pessimismistä, heidän asennettaan yhteiskunnallisia asioita kohtaan ei voi kuvata välinpitämättömäksi. Huomattavaa on myös se, että yleisellä tasolla haastatellut miehet esimerkiksi näkivät Suomen olosuhteet hyvinä.

J: Mun mielessä Suomessa on aika hyvin olosuhteet kun vertaa muissa maissa. Täällä on perusasiat tosi hyvin ja tosi hyvässä kunnossa. Kaikki sairaalat ja tämmöiset ihan ilmaista

H: Onhan se paljon parempi jos vaikka vertaa Amerikkaan. Kyllä täällä on paljon paremmin. No ei oo montaa maata jossa asuisin mielummin... Että... En mä nyt tuosta eduskunnasta. Ne on vaan sinne äänestetty... Että torkkupeitolla nukkuvat siellä.

Pessimismistään huolimatta miehet tiedostivat selkeästi myös sen, että ”töitä pitäisi tehdä”. On kuitenkin huomattava, ettei näistä sirpaleista rakennu kokonaisvaltaista ja ehdotonta sitoutumista työyhteiskunnan elämänmuotoon. Pikemminkin ne muodostavat mosaiikin, joka heikosti ja ristiriitaisesti ruokkii yksilöllisiä työelämään kohtaan tunnettuja odotuksia. Miehet ymmärsivät hyvin esimerkiksi sen työkeskeisen yhteiskunnan meritokratisen perusrakenteen, että yhteiskunnan ytimeen pääsy kulkee työn tekemisen kautta. Vastapuheeksi tälle ajatukselle he korostivat, ettei työssä menestyminen ole heille itselleen kovinkaan tärkeää ja että he voisivat tyytyä muuhunkin kuin vakituisen kokoaikatyöhön. Miehet olivat tottuneet elämään köyhyydessä ja kokivat usein pärjäävänsä kohtuullisesti vähemmälläkin rahalla, kuin mitä täysipäiväisestä työstä saa.

A: Kyllä mä ainakin oon semmosen kuvan saanu päättäjistä että töihin pitäis mennä, että olis niinkun hyvä että jokainen ihminen tekee töitä, muuten on ulkopuolinen tästä yhteiskunnasta. Mutta itelle se ei oo niin tärkeää, mä teen töitä sillon kun mä tarviin johonkin rahaa, että muuten mä voin olla tekemättä.

T: Samat sanat.

M: Joo.

A: Tuli muuten semmonen mieleen että tästä jos opiskelusta ja työnteosta, että jos heti koulun ja opiskelujen jälkeen lähtee töihin niin se on helppoa mutta jos tulee pikkunenkin tauko vuoden tauko niin siinä on helvetin vaikea päästä mukaan siihen, että sinänsä yhteiskunta periaatteessa painostaa siihen että lähdet saman tien opiskelujen jälkeen

tekeen sitä viittä päivää viikossa kahdeksan tuntia päivässä. Vaikka nuori ei tarvitse niin paljon sitä työtä ja rahaa, se pärjää paljon vähemmälläkin esimerkiksi jos kolme päivää tekis töitä se pärjää sillä ihan hyvin, mutta semmonen painostus on että lähtee siihen viiteen päivän viikossa ja kahdeksaan tuntia päivässä.

Tärkeä havainto on myös se, että miehet suhtautuivat kautta linjan kielteisesti ajatukseen siitä, että he olisivat syrjäytyneitä. Köyhyydestään huolimatta he sijoittivat oman yhteiskunnallisen asemansa syrjäytymisen sijaan jonnekin yhteiskunnan laiduille jättäen näin auki toivon siitä, että voisivat tulevaisuudessa vahvistaa omaa suhdettaan yhteiskuntaan.

N: Ei kyllä itsellä pahemmin sellaista että ois suoraan sellanen yhteiskunnan hylkiö. että ei oo semmosta kokemusta ainakaan itsellä.

J: No ei ehkä nyt silleen että olis jotenkin yhteiskunnan ulkopuolella että ei oo semmonen olo mutta niinkun olis kuitenkin halu kuulua johonkin.

Pirstaloitunut velvollisuudentunto ja työnhaussa koetut vaikeudet ovat kuitenkin asioita, jotka toistuessaan vahvistavat käsitystä oman elämäntilanteen kohtalomaisuudesta. Miehet korostivat esimerkiksi sitä, että vaikka he pääsisivätkin töihin, niin oma osaaminen ja jaksaminen eivät ehkä vastaisi työn vaatimuksia. He kokivat työelämän kiireiseksi ja miehillä oli usein myös mielenterveysongelmia tai muita rajoitteita, jotka entisestään vaikeuttivat heidän sopeutumistaan parhaiten tarjolla oleviin työtehtäviin, kuten seuraava siivoustyön tekemistä pohtiva haastattelukatkelma osoittaa.

K: Mulla enne oli semmonen että mä meen siivoojaks, mutta mun pää ei kestä sitä siivoushomma kun siinä pitää mennä kymmeneen miljoonaan eri paikkaan samalla noitten lääkkeiden kanssa.... Ei oikein se, pitää olla tarkkana mitä pystyy tekemään ja mitä ei, pitää keskittyä itseensä. kyllä mä töitä teen jos vaan löytys sellanen työ mitä mä pystysin tekemään. Kun on sellasia fyysisiä ja henkisiä rajoitteita.

N: Riippuu siitä työstä mitä tekee, jos se on semmosta mitä oikeesti haluaa, niin sitten sitä haluaakin että se vähän enemmän vaatis, mutta jos se on semmosta mistä ei tykkää niin sillon se, ei siitä sillon tuu mitään.

K: S se tuntuu sillon ihan liian raskaalta jos on työtä josta ei tykkää yhtään, siinä periaatteessa soti itseään vastaan koko ajan siinä hommassa.

V: Joo.

Yksilöllistyvä ja sirpaloituva suhde työhön

Näyttää siis siltä, ettei havaintojamme nuorten työelämän ulkopuolella olevien miesten asenteista työelämään ja yhteiskuntaa kohtaan voi puristaa yhteen selkeään tulkintaan. Erityisesti tämä pätee oletukseen lahjasuhteen kaltaisesta sidoksesta työelämään ja yhteiskuntaan. Tutkittujen miesten asenteet työn tekemiseen eivät olleet sillä tavoin selkeitä kuin ajatus lahjasuhteesta hyvinvointivaltion eetoksen ytimenä ja yhteiskuntaa integroivana voimana antaa ymmärtää (Mauss 1993; Timuss 1997). Pohdittaessa nuorten miesten suhdetta työhön tulee vähintäänkin ottaa huomioon Berkigin (1999, 2000) esittämät varaukset ja lisäykset lahjaa koskevaan yhteiskuntatieteelliseen keskusteluun. Berkingin mukaan ajatus lahjasuhteesta on nykyaikaisen yhteiskunnan oloissa tulkittavissa ideaaliksi, jonka alkuperäinen konteksti on kasvokkainen ja suhteellisen yltäkylläisyyden oloissa tapahtuva lahjojen vaihto.

Yhteiskunnan laidoilla elävien nuorten miesten työmotivaation heikkeneminen ja pirstaloituminen on varsin ymmärrettävää. Yksilöllistyneessä ja eriarvoisessa yhteiskunnassa, ja niukkuuden sävyttämässä elämäntilanteissa yksilön suhde lahjaan ei toteudu Maussin (1993) tai Timussin (1997) hahmottelemassa klassisessa ja pyyteettömässä muodossaan vaan on Berkingin (2001) käsittein ilmaisuna strateginen. Syykin tähän on ilmeinen – tee-

se-itse-yhteiskunnassa (Bauman 1995) itse kunkin on rakennettava elämäänsä ja identiteettiään niistä aineksista, joita on saanut käsiinsä. Tällöin relevantteja reunaehtoja työn tekemiselle ovat yhtälailla kollektiiviset (työtä ei saa, työelämän vaatimukset ovat korkeat) kuin yksilöllisetkin seikat (kokemus oman tilanteen toivottomuudesta, ammattitaidon puutteet ja mahdolliset terveydelliset rajoitteet, kuten mielenterveysongelmat). Haastattelemiemme nuorten miesten kannalta on ilmeisen kohtuutonta ajatella, että heitä voitaisiin yksinkertaisin toimenpitein kannustaa työelämään, sillä työn saamisen yhteiskunnallisten reunaehtojen ja omien resurssien ristiriita on todellinen ja kohtuuttomaksi koettu.

Berkingin (1999, 2001) esittämä tulkinta lahjasuhteen moderneista ehdoista on myös siinä suhteessa keskeinen, että se suhteellistaa poliittisissa puheenvuoroissa usein esille otettua ajatusta sosiaaliturvan vastikkeellisuudesta. Aktivointipoliittisten toimien tulisi nykyistä avoimemmin hyväksyä se, että työyhteiskunnan laidoilla ja ongelmallisissa elämäntilanteissa elävien nuorten edellytykset integroitua yhteiskuntaan tai toteuttaa ”osallisuuttaan” ovat erilaiset kuin työyhteiskunnan ytimessä elävällä väestöllä. Kun suunnitellaan politiikkaa, joilla ”syrjäytymisvaarassa” olevia nuoria aikuisia pyritään integroimaan yhteiskuntaan ja työelämään, on otettava huomioon osallisuuden edellytysten erilaisuus. Vaikka nykyinen aktivointipoliittikka nostaa yksilön kyvyt ja motivaation keskeiseksi kohteekseen, tehden näin työttömän identiteetistä julkisen vallan toimenpiteiden kohteen (Kantola 2006), se näyttää jättävän yksilöt oman onnensa nojaan kun puhutaan työnteon odotusten ja työn saamisen vaikeuden muodostamasta todellisesta ristiriidasta. Pitkittyessään tämä tilanne kääntää lopulta aktivointipoliittikan lopputuloksen pääläelleen. Tällöin aktivointipoliittikkaa voi kuvata olemukseltaan paradoksaaliseksi (Kotiranta 2008). Sen sijaan,

että aktivointipoliittikka purkaisi todellisia työhön osallistumisen esteitä, ja näin loisi realistisen näkökulman nuorten miesten työhön osallistumiselle, se vahvistaakin käsitystä nuorisotyöttömyyden kohtalonomaisuudesta.

On myös syytä kriittisesti analysoida, missä määrin harjoitettua aktivointipoliittikkaa voidaan suunnitella ja koordinoita ylhäältä päin, ja minkälaista vallankäyttöä siihen voi sisältyä. Tässä artikkelissa välittynyt kuva aktivointipoliittikasta oli paljolti samanlainen Lähteenmaan (2010) nuoriin kohdistettavien työvoimapolitiittisten toimien kritiikin kanssa. Hänen mukaansa aktivointipoliittikka lannistaa usein nuoren sivuuttamalla hänen oman tahtonsa ja asettamalla sen tilalle järjestelmän normittamat toimenpiteet ja päämäärät. Jos aktivointi suhtautuu määrittämään työttömän työelämäsuhdetta vailla aitoa pyrkimystä hänen resurssiensa ja elämäntilanteensa huomioonottamiseen, se alkaa alkaa helposti vaikuttaa puitteistaan irtaantuneelta ideaalilta. Aktivointipoliittikan rakenteita ja toimenpiteitä suunniteltaessa tulee ottaa huomioon paitsi nuorisotyöttömyyden luonne sosiaalisena ongelmana, niin myös se, että aktivoitavat suhtautuvat kohtaamiinsa toimenpiteisiin edellä kuvatulla tavalla strategisesti ja refleksiivisesti (Berking 1999). Aktivointitoimenpiteisiin osallistumista koskevissa päätöksissä on viime kädessä kysymys aktivoitavien kansalaisoikeuksien ja -velvollisuuksien määrittämisestä (vrt. Närhi & Kokkonen 2013).

Lähteet

- Ahonen-Walker, Mari & Pietikäinen, Reetta (2014) Nuorisotakuu – kermankuorintaa ja tyhjiä lupauksia? Teoksessa Anu Gretscher, Kari Paakkunainen, Anne-Mari Souto & Leena Suurpää (toim.) *Nuorisotakuun arki ja politiikka*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura Julkaisuja 150.
- Bauman, Zygmunt (1995) *Life in Fragments. Essays in Postmodern Morality*. Oxford: Blackwell Publishers.

- Berking, Helmuth (1999) *Sociology of Giving*. London: Sage.
- Berking, Helmuth (2001) Lahjasta solidaarisuuteen. Modernien yhteiskuntien moraalitalouden tarkastelua. *Janus* 9 (1), 40–50.
- Bäcklund, Pia & Häkli, Jouni & Schulman, Harry (toim.) (2002) *Osalliset ja osajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Demokratian suuntaviivat. Demokratiapoliittinen keskusteluasiakirja 2009* (2009) Oikeusministeriö. Helsinki: Edita Prima Oy. [online]. <http://www.verkkodemokratia.fi/2009/08/demokratiapoliittikan-suuntaviivat-demokratiapoliittinen-keskusteluasiakirja-2009/>. (Viitattu 21.8.2011.)
- Heikkilä, Matti & Julkunen, Ilse (2003) *Obstacles to an increased user involvement in social services: A commissioned background document*. Strasbourg: Council of Europe, Group of Specialists on User Involvement in Social Services (CS-US). [online]. <http://www.coe.int/.../socialrights/source/2003socservrepobstacles.doc>. (Viitattu 11.10.2011.)
- Kantola, Anu (2006) Suomea trimmaamassa: suomalaisen kilpailuvalltion sanastot. Teoksessa Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (toim.) *Uusi Jako: Miten Suomesta tuli kilpailuyhteiskunta?* Helsinki: Gaudeamus, 156–178.
- Karjalainen, Vappu (2011) Aktiivisen sosiaalipoliittikan ristiriitainen tehtävä. Teoksessa, Palola, Elina & Karjalainen, Vappu (toim.) *Sosiaalipoliittikka – hukassa vai uuden jäljillä?* Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Yliopistopaino, 227–248.
- Kiilakoski, Tomi & Gretschesel, Anu & Nivala, Elina (2012) Osallisuus, kansalaisuus ja hyvinvointi. Teoksessa Gretschesel, Anu & Kiilakoski, Tomi (toim.) *Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa*. Nuorisotutkimuseura/ Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 118. Helsinki: Hakapaino, 9–33.
- Karjalainen, Vappu & Lahti, Tuukka (2006) Pitkäikäistyttömyyttä tunnustava tieto. Teoksessa Hänninen, Sakari, Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka (2006) *Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta*. Stakes. Vaajakoski: Gummerus, 271–292.
- Kotiranta, Tuija (2008) *Aktivoinnin paradoksit*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Laitila, Minna (2011) *Asiakkaan osallisuus mielen-terveys- ja päihdetyössä. Fenomenografinen lähestymistapa*. Publications of the University of Eastern Finland, Dissertations in Health Sciences 31. Kuopio: Kopijyvä Oy.
- Lähteenmaa, Jaana (2010) Nuoret työttömät ja taistelu toimijuudesta. Työpoliittinen aikakauskirja 4/2010.
- Mauss, Marcell (1993) *The Gift. The Form and Reason in Archaic Societies*. Lontoo: Routledge.
- Myrskylä, Pekka (2012) *Hukassa – Keitä ovat syrjäytyneet nuoret?* Eva analyysi no 19. <http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2012/02/Syrjaytyminen.pdf>. (Viitattu 12.6.2012.)
- Myrskylä, Pekka (2011) *Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelun ulkopuolella*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 12. Työ ja yrittäjyys. Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Myllyniemi, Sami (2007) *Perusarvot puntarissa. Nuorisobarometri 2007*. Helsinki: yliopistopaino.
- Myllyniemi, Sami (2007) *Monipolvinen hyvinvointi. Nuorisobarometri 2012*. Helsinki: yliopistopaino.
- Notkola, Veijo & Pitkänen, Sari & Tuusa, Matti & Alakauhaluoma, Mika & Harkko, Jaakko & Korkeamäki, Johanna & Lehikoinen, Tuula & Lehtoranta, Pirjo & Puumalainen, Jouni (2013) *Nuorten syrjäytyminen. Tietoa, toimintaa ja tuloksia?* Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2013. Helsinki: Eduskunta.
- Nuorten yhteiskuntatakuu 2012* (2012) TEM raportteja 8. Työllisyys- ja yrittäjyysosasto. Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Närhi, Kati & Kokkonen, Tuomo (2013) Transformation of Participation Politics and Social Citizenship in Finnish Welfare Governance. Teoksessa Matthies, Aila-Leena & Uggerhoej, Lars (toim.) (2013) *Participation, Marginalisation and Welfare Services – Concepts, Politics and Practices across European Countries*. Farnham: Ashgate.
- Närhi, Kati & Kokkonen, Tuomo & Matthies Aila-Leena (2013) Nuorten aikuisten miesten osallisuuden ja toimijuuden reunaehdot sosiaali- ja työvoimapaalueluissa. Teoksessa Laitinen Merja & Niskala Asta (toim.) (2013) *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Tampere: Vastapaino.
- Palola, Elina & Hannikainen-Ingman, Katri & Karjalainen, Vappu (2012) Nuorten syrjäytymistä on tutkittava pintaa syvemmältä. *Yhteiskuntapoliittikka* 77(3), 310–315.
- Perttula, Juha (2008) Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen teoria. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (2008) *Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Sennett, Richard (2004) *Kunnioitus eriarvoisuuden maailmassa*. Tampere, Vastapaino.
- Seppänen Marjaana (2001) *Liipolan onni. Asuinalueen sosiaalinen erilaistuminen ja merkitys asukkaille*. Helsinki: Palmenia-kustannus.
- Tuppurainen, Simo (2009) *Muistio nuorten elämänsenteista ja -arvoista*. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 100. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

- Tilastokeskus (2016) *Työvoimatutkimus 2016*.
[Http://tilastokeskus.fi/til/tyti/2016/04/tyti_2016_04_2016-05-24_tau_016_fi.html](http://tilastokeskus.fi/til/tyti/2016/04/tyti_2016_04_2016-05-24_tau_016_fi.html).
(Viitattu 26.5.2016.)
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Titmuss (1997) *The Gift Relationship. From Human Blood to Social Policy*. Lontoo: LSE Books.
- Välimaa, Outi (2011) *Kategoriat ongelman selontekoina. Pitkäaikaistyöttömyydestä neuvotteleminen ja sen rakentuminen haastattelupuheessa*. Acta Universitatis Tamperensis 1589. Tampereen yliopisto. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.